

A FÖLD MEGLÁTOGATÁSA

Karácsony táján végigböngészttem a postán érkezett üdvözlőlapokat, és meglepetten tapasztaltam, mennyiféle képzetet társítunk az ünnephez. A lapok többsége hangulatos, hófödte hegyi falvakat ábrázol, némelyiket még lovas szán is díszíti. Aztán ott vannak azok, amelyeken kedves állatok szökdécselnek: rénszarvasok, mókusok, mosómedvék, kardinálispintyek, bájos kis szürke egérek. Sőt, az egyikken egy afrikai oroszlán kisbárányt ölel gyengéden.

A közelmúltban újra divatba jöttek az angyalok, és ez meg is látszik a képeslapgyártók kínálatán. Persze negédes kis puttókra gondoljunk, akiknek soha nem kellett azzal nyugtatniuk az embereket, hogy „Ne féljtek!”. A – határozottan kisebbségben lévő – nyíltan vallásos témájú képeslapokon általában a szent családot láthatjuk, akikre elég egy pillantást vetnünk, hogy tudjuk: ők nem olyan emberek, mint mi. Rendíthetetlen nyugalommal és békével néznek vissza ránk, fejük fölött nem e világból való korona – arany glória fénylik.

A lapok belső oldalán található szöveg napsütötte hangulatot áraszt: szeretetről, boldogságról, melegségről szól mindahány. Nem vitatom, szép dolog efféle meghitt érzésekkel megtölteni egyik legszentebb ünnepünket. Csakhogy az evangéliumokban található beszámolókat olvasva merőben más hangok ütnek meg a fülemet, s úgy érzem, akkor és ott inkább zűrzavar uralkodhatott.

Emlékszem a népszerű tévésorozat egyik epizódjára, amelyben a keresztény feleség, Hope az ünnepekről vitatkozik zsidó férjével, Michaellel.

– Ugyan már, mitől olyan nagy dolog ez a hanuka? – kérdezi. – Te komolyan elhiszed, hogy egy maroknyi zsidó képes volt egy egész hadsereget feltartóztatni néhány lámpással, amelyből csodás módon nem fogyott ki az olaj?

Michael szinte felrobban:

– Miért, a karácsonynak talán több értelme van? Te komolyan elhiszed, hogy egy angyal megjelent egy serdülő lánynak, aki ezután teherbe esett, noha még nem feküdt le senkivel? Aztán meg egy szamar hátán elzarándokolt Betlehembe, ott istállóban töltötte az éjszakát, megszületett a kisbabája, akiről később kiderült, hogy ő a világ megváltója?

A helyzet az, hogy Michael hitetlenkedő szavai nem is állnak olyan távol attól, amiről az evangéliumok beszámolnak. Hiszen Mária és József elsősorban megszegyenítő, gúnyos megjegyzésekre számíthatott a rokonok és ismerősök részéről – épp, mintha Michaelt hallanánk:

– Na persze, te elhiszed, hogy tényleg megjelent egy angyal, és...?

Környezetükben még azok is komoly nehézségeket jósolnak, akik egyébként hisznek a természetfölötti verzióban. Egy idős nagybácsi imádságában így fogalmaz: „szabadulást a mi ellenségeinktől és mindazok kezéből, kik gyűlöltek minket” [Káldi-féle bibliafordítás]. Simeon pedig komoran figyelmezteti a szüzet: „a te lelkedet is éles kard járja majd át”. Mária pedig ledöntött uralkodókat és szerteledő gögösöket említ hálaadó himnuszában.

Bármit sejtessenek is üdvözlőlapjaink, az első karácsonyt nem tekinthetjük valamiféle szentimentális, a Föld nevű bolygó problémáit egy csapásra megoldó eseménynek. Talán éppen ezt érzem át én is az ünnepek közeledtével, s ezért olvasgatom a kedélyes lapok helyett inkább a komorabb hangvételű evangéliumi leírásokat.

A karácsonyi képeken Jézus családja aranyföliába csomagolt ikonként jelenik meg. Mária a legnagyobb nyugalommal, egyfajta áldásként fogadja az angyali üdvözlőt. Lukács azonban egészen másként írja le az eseményeket. Nála Mária „megdöbben”, amikor az angyal megjelenik, amikor pedig a Magasságos Fiáról beszél, akinek uralkodása soha nem ér véget, jóval evlágibb kérdésen töri a fejét:

– De hiszen én szűz vagyok!

Chicagói gyülekezetem elé egyszer kiállt egy fiatal, egyedülálló jogásznő, Cynthia, hogy beszámoljon élete egy olyan bünéről, amely egyébként is nyilvánvaló volt: eleven kisfiát minden vasárnap ott láttuk szaladgálni a padosorok között. Cynthia tehát vállalta a nehéz életutat: magányosan szülte meg és nevelte törvénytelen gyermekét, miután az apa elhagyta őket és a várost. Cynthia bűne nem volt nagyobb sok más bűnnél, ám vitathatatlan következményekkel járt. Egyetlen szenvedélyes tette következményét nem

rejtegethette – éppúgy nem, mint növekvő hasát, majd a megszülető gyermeket, aki élete minden napját, s annak minden óráját megváltoztatta. Nem csoda hát, ha Mária, a fiatal zsidó lány megdöbbsen: ugyanez várt rá is, ráadásul anélkül, hogy a szenvedélyt ismerte volna.

Ma az Egyesült Államokban, ahol évente több millió tinédzser hajadon esik teherbe, talán nem érezzük annyira kellemetlennek a helyzetet, amelybe Mária belecsöppent. Csakhogy egy első századi, szorosan együtt élő zsidó közösségben mégsem lehetett magától értetődő kítőző örömmel fogadni az angyal által hozott hírt. A törvény házasságtörőnek tekintette és megkövezés általi halállal sújtotta azt az eljegyzett lányt, aki teherbe esett.

Máté le is írja, hogy József nagylelkűen úgy döntött: csendben felbontja a jegyességet ahelyett, hogy nyilvánosan megvádolná Máriát. Egy angyalnak kell végül meggyőznie arról, hogy jegyese nem volt hűtlen hozzá. Lukácstól tudjuk, hogy Mária reszketve keresi föl az egyetlen személyt, aki talán megértheti, mit kell átélnie. Sietve látogat el rokonához, Erzsébethez, aki szintén egy angyali üzenetet követően, csodás módon, időskorában lett várandós. Erzsébet hisz Máriának és együtt örül vele – a jelenetben mégis éles kontraszt rajzolódik ki a két nő helyzete között. A fél világ Erzsébet csodásan megnyílt méhéről beszél, miközben Máriának inkább rejtegetnie kell – szintén csoda folytán megfogant – szégyenét.

Néhány hónappal később aztán nagy csinnadratta követte megszületik Keresztelő János: ott tolonganak a bábák, a kedves rokonok és a falubéliek, mindenki a zsidó fiúgyermek születését ünnepli. Fél évvel később Jézus is megszületik, ám ő otthonától távol, bába segítsége és örvendező rokonság nélkül látja meg a napvilágot. A rómaiak által elrendelt népszámlálásra elég lett volna a családfőnek jelentkeznie. Nem lehet, hogy József azért vonszolta magával Betlehembe várandós feleségét, hogy megkímélje a gyalázzattól, amely szülőfalujában érte volna, ha ott szüli meg gyermekét?

C. S. Lewis ezt írja az isteni tervről: „Csak szűkül, egyre szűkül a kép, míg végül egyetlen apró pontot látunk csupán, mely nem nagyobb egy lándzsa hegyénél: egy imádkozó zsidó leány képét.” Félelmetes belegondolni, hogy az egész világ sorsa két falusi kamasz döntésén múlt. Vajon hányszor ismételte el magában az angyal szavait Mária, miközben érezte a testében növekvő magzat, Isten Fia rugdosását? És Józsefet vajon hányszor öntötte el a kétely az angyali üzeneten morfondírozva – „lehet, hogy csak álmodtam?” –, miközben falujában mindenki ismerte szégyenét, s tanúja volt jegyese testi változásainak?

Jézus nagyszüleiről semmit sem tudunk. Vajon ők mit érezhettek? Ők is úgy reagáltak, mint a mai tinédzserek szüleinek többsége: elöntötte őket a harag, majd komor némaságba burkolóztak egészen addig, míg megszületett ragyogó szemű unokájuk, minek hatására megtört a jég és kialakult egyfajta törékeny családi béke? Netán nagylelkűen felajánlották, hogy magukhoz veszik és felnevelik a gyermeket, mint ahogy ma teszi sok nagyszülő?

Kilenc hónap kínos magyarázkodás: mintha Isten a legmegalázóbb körülmények közé rendezte volna földi belépőjét, nehogy bárki is kivételezéssel vádolhassa. Leánygőző, hogy milyen szigorú szabályok szerint játszott,

amikor emberré lett. Tudjuk: egy faluközösség nem mindig szeretettel veszi körül azokat a fűgyermeket, akiknek az apja kiléte kérdéses.

Malcolm Muggeridge szerint, ha figyelembe vesszük, hogy napjainkban milyen kényelmesen helyrehozhatók az efféle, a család nevére szégyent hozó „ballépések”, „a jelen körülmények között rendkívül kicsi lenne a valószínűsége annak, hogy Jézus megszülessen. Mária szerény körülményei, az apa kilétének ismeretlen volta egyértelműen a terhesség megszakítása mellett szólna. Ráadásul Máriának az az állítása, miszerint a Szentlélek közreműködésével esett teherbe, még pszichiátriai kezelést is indokoltá tenne, így a terhesség befejezése lenne a legcélszerűbb döntés. Tehát a mi nemzedékünk, amelynek talán jobban szüksége lenne Megváltóra, mint bármely eddig élt nemzedéknek, valószínűleg túlságosan humánus lenne ahhoz, hogy megengedje világrajövetelét.”

Szűz Mária azonban, aki egyelőre nem tervezte a gyermekvállalást, egészen másképp fogadta a hírt. Végighallgatta az angyalt, átgondolta a következményeket, majd így felelt: „Íme, az Úr szolgálóleánya: történjék velem a te beszéded szerint!” Amikor Isten beleszól az ember életébe, az sokszor kétoldalú, egyszerre jár örömmel és fájdalommal. Tárnyilagos válaszában Mária mindkettőt kész vállalni. Ő az első, aki olyannak fogadja el Jézust, amilyen, s nem törődik azzal, hogy ezért mivel kell majd fizetnie.

Matteo Ricci, tizenhatodik századi misszionárius vallásos témájú művészeti alkotásokat vitt magával Kínába, hogy azok segítségével szemléltesse üzenetét a kereszténységet nem ismerő nép számára. A karjában gyermekét tartó Szűz Mária képét készséggel be is fogadták a kínai emberek, ám amikor a keresztre feszítés ábrázolásaira került sor, s a misszionárius azt magyarázta, hogy az isteni gyermekre felnőtkorában kivégzés vár, felháborodottan tiltakoztak. Szűz Mária elnyerte tetszésüket, de egy megfeszített istent nem voltak hajlandók imádni.

Karácsonyi üdvözlőlapjainkat nézegetve az az érzésem, hogy még mi, a keresztény kultúrkörben élők sem teszünk másként. Az ünnepet megszelídítettük, messzire elűztünk belőle minden botrányszagot, s még véletlenül sem emlékeztetjük magunkat a Betlehemben kezdődő történet golgotai végkifejletére.

Lukács és Máté elbeszélése szerint mindössze egyvalaki fogja föl az isteni terv mélyén rejlő titkot: az idős Simeon, aki felismeri a gyermekben a Messiást, s ösztönösen megérzi a közelgő ellenségeskedést: „Íme, ő sokak elesésére és felemelésére rendeltetett Izraelben, és jelül, amelynek ellene mondanak”, majd megjövendöli, hogy Mária lelkét hamarosan kard járja át. Simeon valamiképp ráérez arra, hogy bár látszólag nem sok változás történt – továbbra is a zsarnok Heródes uralkodik, a római katonaság továbbra is felakasztja a hazafias érzelműeket, és Jeruzsálemben változatlanul hemzsegnek a koldusok –, a felszín alatt minden átalakult. Új hatalom érkezett, amely alá fogja ásni a világi hatalmakat.

Nos, Jézus eleinte nemigen jelentett fenyegetést rájuk nézve. Augustus császár uralkodása idején született, amikor a Római Birodalmat végre meglegyintette a remény fuvalla-

ta, hiszen Augustus személye valóban okot adott a nagy elvárásokra. Ő mindenki másnál alkalmasabbnak látszott arra, hogy megmutassa, milyen teljesítményre lehet képes egy uralkodó és az általa irányított társadalom. Ő volt az, aki először használta a görög „evangélium” („jó hír”) szót, mégpedig az uralma alatt létrejött új világregend leírására. A Birodalom istenné nyilvánította és elrendelte a megfelelő rítusok szerinti imádatát. Az emberek hittek abban, hogy felvilágosult, stabil uralkodása soha nem ér majd véget, s személyében végérvényesen megoldódik az ország kormányzásának kérdése.

A korszak krónikásainak figyelmét mindeközben elkerülte, hogy a Birodalom egy eldugott kis zugában megszületett egy Jézus nevű csecsemő. Csak a halála után megírt négy könyvnek köszönhetően tudunk létezéséről, s amikor ezek keletkeztek, a római világ népességének mindössze fél százaléka hallott felőle. Életrajzírói szintén az „evangélium” szót vették kölcsön, így utaltak a merőben új világregend kezdetére. Ám ők Augustus császár nevét csupán egyszer említik, és akkor is egyszerű adatként: az ő uralma alatt volt a népszámlálás, amely biztosította, hogy Jézus Betlehemben szülessen meg.

Jézus első életéveinek eseményei megrázó képekben vetítik előre a rá váró szenvedést. A zsidók királya, Nagy Heródes helytartóként biztosította a római uralmat. A történelem iróniája folytán szinte kizárólag az ártatlanok lemészárlása miatt ismerjük nevét. Nos, ez az eset szintén Krisztus eljövételét kísérte, jóllehet még egyetlen olyan karácsonyi üdvözlőlapot sem láttam, amely ezt az államilag elrendelt bűncselekményt ábrázolta volna. A nem keresztény történelmi források ugyan nem említik az eseményt, a Heródes életét ismerők nem kétlik, hogy valóban képes lehetett ilyen szörnyűségekre, hiszen ugyanez az ember végzett két sógorával, megölette saját feleségét, Mariamnét, valamint két fiát. Halála előtt öt nappal elrendelte, hogy fogjanak el jó néhány állampolgárt, és végezzék ki őket ugyanazon a napon, amikor ő meghal – így kívánta biztosítani, hogy az országot valóban a gyász hangulata uralja. Egy hozzá hasonló zsarnoknak tehát meg sem kottyant az a kisebbfajta népirtás, amelyet Betlehemben rendelt el.

Uralma alatt alig telt el nap kivégzés nélkül. Jézus születésekor az országot olyasfajta politikai légkör uralta, mint Oroszországot Sztálin diktatúrája idején, az 1930-as években. Az állampolgárok nem gyülekezhetek össze, és mindenhol besúgók leselkedtek rájuk. Heródes minden bizonnyal egyszerű racionális lépésnek tekintette a betlehemi csecsemők legyilkolására kiadott parancsát, hiszen az trónja stabilitását volt hivatott biztosítani egy állítólagos trónbitorlóval szemben.

W. H. Auden a következőképpen képzei el, mi járhatott Heródes fejében, amikor a parancs kiadását fontolgatta (*For the Time Being* című művében):

Milyen tökéletes téli nap ez a mai: hideg, ragyogó és teljességgel nyugodt; a pásztorkutyák ugatása több mérföldnyi távolságra elhallatszik, az érintetlen hegyek egész közel látszanak a városfalhoz, az elme pedig friss és éber, s én ezen az estén itt állok a fellegvár tetején, s e pompázatos táj hegységein és síkságain körültekintve semmi jelét nem látom annak, hogy még a teveháton vágató tatárok támadásánál vagy a testőrség összeesküvésénél is félelme-

sebb veszély fenyegeti a Birodalmat...

Ó, hogy ez a nyomorult gyerek miért nem tudott valahol máshol megszületni?

Ekképpen tehát Jézus Krisztus e világra érkezését viszály és rémület kísérte, s kisgyermekkorában menekültként kellett bujdokolnia Egyiptomban. Máté megjegyzi, hogy még azt is a helyi politikai helyzet határozta meg, hogy hol kellett felnőnie. Nagy Heródes halálát követően ugyanis egy angyal közölte Józseffel, hogy nyugodtan visszatérhet Izraelbe, csak épp nem arra a vidékre, ahol Archeláosz, Heródes egyik fia lépett uralomra. József tehát az északon fekvő Názáretbe költözött családjával, ahol viszont Heródes másik fia, Antipás volt a helytartó. Őt nevezte Jézus „rókának”, és ő volt az, aki lefejeztette Keresztelő Jánost.

A rómaiak néhány évvel később közvetlen irányításuk alá vették a Jeruzsálemet is magába foglaló déli tartományt. Az ide helyezett kormányzók közül Poncius Pilátus volt a leghírhedtebb és legkegyetlenebb. Pilátus igen jó kapcsolatokkal rendelkezett, felesége Augustus császár unokája volt. Lukács szerint Heródes Antipás és Pilátus egészen addig ellenséggként tekintett egymásra, amíg egy végzetes napon közösen nem kellett határozniuk Jézus sorsa felől. E napon összefogtak, mégpedig abban a reményben, hogy nekik sikerülhet az, amiben Nagy Heródes kudarcot vallott: megszabadulnak végre e különös trónkövetelőtől, és megvédik hatalmukat.

A Jézus és Róma közötti ellenségeskedés mindvégig teljességgel egyoldalúnak mutatkozott. Jézus kivégzésével elmúlt a veszély – gondolhatták –, s ismét az egyeduralom kerekedik felül. Senkinek nem jutott eszébe, hogy makacs követői még a Római Birodalmat is túlélhetik.

A karácsonyi események az énekeknek, az évről évre előadott betlehemes játékoknak és az üdvözlőlapon megjelenő képeknek köszönhetően már annyira belénk ívódtak, hogy bizony könnyen átsiklunk jelentésük fölött. Jézus születésének történetét újraolvasva arra a kérdésre keresem a választ:

– Mivel Jézus azért jött, hogy bemutassa Istent, vajon mit mutat meg róla a legelső karácsony?

Magam is meglepődöm, milyen szavakra asszociálok a kérdés kapcsán: alázatos, megközelíthető, kiszolgáltató, bátor. Hiszen isteneket nem szoktunk efféle jelzőkkel illetni!

Alázatos. A Jézus előtti időkben élt pogány szerzők soha nem használták pozitív értelemben ezt a jelzőt. A karácsonyi események azonban vitathatatlanul egy oximoronra mutatnak rá: „alázatos Isten”. A földre látogató Isten nem viharos forgószelelben vagy mindent elnyelő tűzben érkezett. Felfoghatatlan, hogy a mindenség Alkotója addig-addig zsugorodott egyre apróbbra, míg elérte egy szabad szemmel alig látható megtermékenyült petesejt méretét, majd egy aggódó tizenéves lány testében osztódni kezdett, embrióvá alakult és növekedésnek indult. „Méhed klostromában a végtelen”, írja John Donne, a költő. „Megüresítette önmagát... megalázta magát”, írja valamivel prózaibb megfogalmazásban Pál apostol.

Emlékszem, egyszer karácsony idején egy gyönyörű londoni koncertteremben hallgattam meg Händel Messiás-

oratóriumát. A kórus hatalmas erővel zengett a napról, „mikor Urunk dicsősége megjelenik”. Aznap délelőtt a múzeumokat jártam és Anglia dicsőségének maradványai-ban gyönyörködtem: a koronaékszerekben, a színarany jogarban, a polgármester aranyozott hintójában, és közben eszembe jutott, hogy az ígélet hallatán Ézsaiás kortársai is minden bizonnyal a gazdagság és hatalom hasonló jelképeit képzeltek maguk elé. A zsidók, amikor elolvasták Ézsaiás jövődölését, kétségkívül nosztalgiával gondoltak vissza Salamon király idejére, amikor „a király elérte, hogy annyi lett Jeruzsálemben az ezüst, mint a kő”.

Végül mégis olyan Messiás érkezett, aki másfajta dicsőséget hordozott: az alázat dicsőségét. „Nagy az Isten» – kiáltják a mohamedánok, s ez olyan igazság, amelyet nem kell természetfölötti lénynek megvilágítania az emberek számára” – írja Neville Figgis atya. „*Kicsi az Isten* – ez az az igazság, amit Jézus tanított az emberiségnek.” Ugyanaz a mennydörgő Isten, aki úgy rakosgatja a hadseregeket és a birodalmakat, mintha gyalogok lennének a sakkasztalon, apró csecsemőként jelent meg Palesztinában úgy, hogy nem tudott sem beszélni, sem szilárd ételt enni, sem a vizeletét tartani, s egy tinédzser lány gondoskodására és szeretetére szorult.

A londoni koncertteremben ráláttam a királyi család páholyára, így alkalmam volt megfigyelni azt is, ahogy általában az uralkodók viselkednek a világban: testőrök kísérik őket, harsonaszóval jelzik érkezésüket, ékes ruhakölteményeket és ragyogó ékszereket viselnek. II. Erzsébet nem sokkal azelőtt tett látogatást az Egyesült Államokban, az újságírók pedig előszeretettel mazsoláztak a látogatás logisztikai érdekességeiből: kéttonnányi poggyász, minden alkalomra két öltözet, fekete ruha arra az esetre, ha valaki meg találna halni, húszliternyi vérplazma, fehér kecskebőr-ből készült vécéülőke-borítók tömkelege. A királynőt elkísérte fodrásza, két inasa és további kiszolgáló személyzete. Ha egy uralkodó külföldre látogat, az bizony akár húszmillió dollárba is kerülhet.

Micsoda kirívó különbség, hogy Isten, amikor a földre látogatott, szerényen egy istállóba érkezett, és szolgálk sem sűrögtek körülötte. Az újszülött királyt nem volt hová fektetni, ezért egy etetővályú lett a bölcsője. Történt valami, ami fordulópontot jelentett a történelemben, aminek hatására új időszámítás kezdődött, mégis több tanúja akadt az állatvilágból, mint az emberek közül. Egy öszvér bármikor ráléphetett volna. „Mily csendben, mily csendben érkezik a csodás ajándék” – szól az angol karácsonyi ének.

Az eget egyetlen pillanatra betöltötte az angyalsereg ragyogó fénye – na, de kik vették észre ezt is? Egy pár írástudatlan napszámos, akik mások juhait őrizték, egyszerű senkik, akiknek még a nevét sem tudjuk. A pásztorok akkoriban rossz hírűnek, léhűtőnek számítottak, a zsidók az „istentelenekkel” egy kalap alá vették őket, akik csak a templom külső udvarában tartózkodhattak. Nem véletlen hát, hogy Isten éppen őket választotta ki arra, hogy megünnepeljék annak születését, aki a bűnösök barátjaként vált ismertté.

Auden versében ezt mondják a bölcsék: „Ó, itt és most ér véget végtelen utazásunk.” A pásztorok pedig így szólnak: „Ó, itt és most kezdődik végtelen utazásunk.” A világi bölcsesség kutatása lezárult tehát, az igaz élet viszont el-

kezdődött.

Megközelíthető. Akit úgy neveltek, hogy az imádság nem más, mint beszélgetés Istennel, az talán nem is tudja felfogni, mekkora változást hozott Jézus tanítása az istenség megközelíthetőségével kapcsolatban. A hinduk áldozatot mutatnak be a templomban, a mohamedánok letérdelnek, majd lehajolnak, és homlokukkal megérintik a földet. A vallások jelentős részében a félelem a jellemző érzélem, amikor valaki Isten elé járul.

Természetesen a zsidók is a félelem fogalmát társították Isten imádatához. Mózes és az égő csipkebokor, Ézsaiás és a forró szén, Ezékiel földön kívüli látomásai: ha valaki az Istennel való közvetlen találkozás „áldásában” részesült, az okkal számíthatott arra, hogy megerzselődik, fényessé változik vagy esetleg lesántul, mint Jákób. És még ők számítottak a szerencsésebbeknek, hiszen minden zsidó kisgyerek ismerte azok történetét, akik megérintették a szent hegyet, és emiatt halállal lakoltak. Vagy ott a szövetség ládája, amelyet elég volt rosszul megfogni, vagy a szentek szentje, ahová nem volt szabad belépni, különben azonnali halál sújtotta az illetőt.

Isten meglepő módon csecsemőként, istállóba érkezett meg egy olyan nép közé, amely elkülönített szentélyt tartott fenn számára a templomban, és nem merte kimondani a nevét. El tudunk-e képzelni kevésbé félelmetes dolgot egy újszülöttnél, akinek keze-lába szorosan a pólyában van? Jézus személyében Isten megtalálta a módját, miként lépjen kapcsolatba az emberekkel úgy, hogy a félelem lehetőségét kizárja.

Igaz, ami igaz, a félelemmel nem sokra jutottunk. Az ószövetségben sokkal több mélypontról olvashatunk, mint győzelemről. Új megközelítésre, bibliai kifejezéssel új szövetségre volt tehát szükség, amely nemhogy nem hangsúlyozza, hanem még át is hidalja az Isten és az emberiség között meghúzódó hatalmas szakadékot.

Ismerősöm, Kathy barkochba játékkal akarta megismertetni hatéves gyermekével a különböző állatokat. A kisfiú gondolt valamire, majd azt mondta:

– Emlősre gondoltam. Nagy és csodálatos dolgokra képes.

Kathy gondolkozott egy darabig, majd feladta:

– Fogalmam sincs.

– Jézusra gondoltam! – felelte diadalittasan a kisfia.

Kathy eleinte helytelennek, tiszteletlennek érezte a gondolatot, ám később felismerte, hogy kisfia épp az isteni megtestesülés igen nyugtalanító pontjára tapintott rá: Jézus mint emlős!

Magam is sokat tanultam az inkarnációról, amikor volt otthon egy sós vizű akváriumom. Először is azt ismertem föl, hogy egy ilyen akvárium fenntartása nem is olyan egyszerű feladat. Szükség volt például egy hordozható vegyi laborra, amelynek segítségével folyamatosan ellenőriztem a nitrát- és ammóniaszintet. Vitaminokat, antibiotikumokat és szulphanilamid-tartalmú gyógyszereket kellett juttatnom a vízbe, és gondoskodnom kellett különböző enzimekről is a növények fejlődése érdekében. Üvegszálás és faszénszűrőt kellett használnom, és ibolyántúli fényvel kellett megvilágítanom a vizet. Ennyi erőfeszítés után az ember azt gondolná, hogy a halak legalább némi hálát éreznek – micsoda hiú ábránd! Valahányszor az árnyékom a tartály fölé magaso-

dott, a halak rohamszerűen menekültek a legközelebbi kagyló védelmébe. Egyetlen érzellemmel viseltettek irántam: félelemmel. S bár én voltam az, aki naponta háromszor rendszeresen leemeltem a víztartály fedelét, és ennivalót szórtam a vízbe, minden alkalommal úgy viselkedtek, mintha legalábbis meg akarnám kínozni őket. Egyszerűen képtelen voltam meggyőzni őket valódi szándékomról.

A halaim szemében én voltam az isten. Hozzájuk képest túl méretes voltam, és el sem tudták képzelni, mit miért teszek. Kedvességemet kegyetlenségként fogták fel, és amikor meg akartam gyógyítani őket, azt hitték, ártó szándék vezérel. Meg kellett értenem, hogy e meggyőződésük-től csakis akkor tudnám eltántorítani őket, ha valamiképp inkarnálódnék, hallá változnék, és olyan nyelven szólnék hozzájuk, amelyet megértenek.

Nos, ahhoz képest, hogy Isten csecsemővé lett, egy efféle hallá való átváltozás semmisség lenne. Pedig az evangéliumok szerint pontosan ez történt meg Betlehemben. Az az Isten, aki az anyagot teremtette, maga is anyagi formát öltött, mintha a festő bebújna a festményébe, vagy a drámaíró lenne saját drámájának egyik szereplője. Isten is írt egy regényt, csak éppen ő valódi személyekkel és a valódi történelem eseményeivel dolgozott. Az Ige testté lett.

Kiszolgáltatott. Már abba is beleremegek, hogy ezt a szót leírom, ráadásul Jézusra vonatkoztatva. Azokra mondjuk ezt, akik alulmaradnak a küzdelemben, vereségre vannak ítélve és igazságtalanság áldozatává válnak. Jézus születésének történetét olvasva nem vonhatok le más következtetést, mint azt, hogy Isten a kiszolgáltatottak felé hajlik – még akkor is, ha a világ a gazdagok és erősek felé. „Hatalmasokat döntött le trónjukról, és megalázottakat emelt fel. Éhezőket látott el javakkal, és bővelkedőket küldött el üres kézzel” – zengi Mária dicsőítő énekében.

Tökés László, a romániai magyar lelkipásztor, aki olyan bánásmódban részesült, hogy az az egész országot felháborította és fellázította kommunista vezetője, Ceausescu ellen, karácsonyi prédikációjára készült az apró hegyi gyülekezetben, ahová száműzték. A rendőrség sorra tartóztatta le azokat, akik megpróbálták elhagyni Romániát, az erőszak az egész országban eluralkodott. Tökés életét féltve eltorlaszolta az ajtót, leült, és elolvasta Jézus születésének történetét Lukács és Máté evangéliumából. Bár a lelkészek többsége nem így döntene karácsony ünnepén, ő a betlehemi gyermekgyilkosságot választotta ki textusnak – úgy érezte, ez a szakasz szólítja majd meg a legközvetlenebbül gyülekezetét. Hiszen ők pontosan értették, mit jelent az elnyomás, a félelem, az erőszak és a kiszolgáltatottak naponkénti meghurcoltatása.

Másnap, azaz karácsony napján érkezett a hír, hogy Ceausescut elfogták. Országszerte megszólaltak a harangok, és az emberek örömmámorban úsztak: elbukott a modernkori Heródes. Tökés így emlékszik vissza: „a karácsonyi események egytől egyig új, csodás értelmet nyertek számunkra, s a valóságos életben gyökerező történelem dimenziójába kerültek... Nekünk, akik átélhettük, 1989 karácsonya olyan volt, mint egy gazdagon díszített himzés, amikor az isteni gondviselés és az emberi gonoszság éppen annyira szemmel látható, mint az erdélyi hegyek fölött világító nap és hold.” Románia négy évtized után végre újra szabadon ünnepelhette a karácsonyt.

A testet öltött Isten kiszolgáltatottságát talán jobban megérthetjük, ha megpróbáljuk mai példákkal szemléltetni. Egy hajléktalan nőnek, aki házasságon kívül esett teherbe, szállást kellett keresnie, mert a gyarmatosító hatalom szigorú adózási szabályai miatt utazni kényszerült. A földön, ahol élt, nemrég még kegyetlen polgárháború dúlt, és nagy volt a zűrzavar – mint ma Boszniában, Ruandában vagy Szomáliában. Ázsiában szülte meg gyermekét, mint a mai időkben is az asszonyok fele; Ázsia legnyugatibb csücskében, ahol az emberek valószínűleg a legkevésbé voltak fogékonyak fia tanítására. Fia végül menekültként kellett hogy éljen Afrikában – a legtöbb menekült ma is ezen a földrészen él.

Kíváncsi vagyok, miként gondolt dicsőítő énekére, a *Magnificat*ra Mária az Egyiptomban töltött zaklatott évek alatt. A zsidó embereknek Egyiptom mindig is a nagyhatalmú Istent juttatta eszükbe, aki leverte a fáraó seregét, és felszabadította népét. Máriának pedig éppen ide kellett menekülnie: idegen volt idegen földön, aki saját népe vezetői előtt bujdokolt. Lehetséges lenne, hogy ez az üzött, magatehetetlen, szökésben lévő kisgyermek beváltja majd népe nagy reményeit?

Jézus családját még az anyanyelvük is kiszolgáltatott állapotokra emlékeztette: arámi nyelven beszéltek, ezen az arabhoz hasonló kereskedelmi nyelven, így ez is az idegen hatalmaknak való alávetettséget juttatta eszükbe.

Jézust meglátogatta egy csapat külföldi asztrológus (valószínűleg a ma Irakként ismert területről), csakhogy ők a zsidók szemében tisztátalannak számítottak. Mint előkelő látogatók, természetesen elsőként a királynál tették tiszteletüket Jeruzsálemben, ő azonban nem hallott a Betlehemben született gyermekéről. Az idegenek meglátogatták a gyermeket, és amikor megértették, ki ő, akkor a gyermek védelmében, egyfajta polgári engedetlenségként túljártak Heródes eszén, és másik úton tértek haza.

Jézusra gyermekkorában leginkább a körülötte élő szegények, gyengék, elnyomottak – tehát a kiszolgáltatottak – gyakorolhattak hatást. Ma a teológusok azon vitatkoznak, helyes-e azt állítani Istenről, hogy előnyben részesíti a szegényeket, a kiszolgáltatottakat. Nos, mivel földi látogatásának körülményeit maga rendezte el – sem hatalmat, sem gazdagságot, jogokat vagy igazságot nem biztosítva magának –, talán elmondhatjuk, hogy döntése önmagáért beszél.

Bátor. 1993-ban olvastam az újságban egy hírt, amely arról szólt, hogy New York Brooklyn negyedében, Crown Heightsban megjelent az állítólagos Messiás. Ebben a városrészben húszezer, úgynevezett „Lubavitcher” haszid zsidó él, és akkoriban sokan úgy hitték, hogy a Messiás ott él közöttük, mégpedig Menachem Mendel Schneerson rabbi személyében.

Valahányszor a rabbi megjelent valahol, a hír futótűzként terjedt, és hosszú kaftános, göndör barkós férfiak tömege lepte el a járdákat és özönlött a zsinagógába, ahol a rabbi szokása szerint imádkozott. A szerencsésebbje, akinek volt csipogója, némi előnyt élvezett, mert amint a masina rezegni kezdett, hanyatt-homlok rohanhatott a zsinagógába. A több száz férfi ott tolongott a legnagyobb teremben, sokan még az oszlopokra is fölmásztak, hogy több legyen a hely. A várakozással teli, felfokozott hangulat inkább sportmérkőzésre emlékeztetett, mint istentiszteletre.

A rabbi 91 éves volt. Az elmúlt évben agyvérzést kapott, így beszélni már nem tudott. Amikor a függöny végre felemelkedett, a zsinagógában összezsúfolódó kíváncsi tömeg egy törékeny, hosszú szakállú kis öregembert látott, aki épp csak integetni, bólintani tudott, meg a szemöldökét egy kicsit felhúzni. Ám csodálói ez cseppet sem zavarta.

– Éljen soká mesterünk, tanítónk, rabbink, királyunk és messiásunk, éljen örökké! – zengtek teljes összhangban egészen addig, míg a rabbi egy alig észrevehető, homályos értelmű kézmozdulattal véget nem vetett az egésznek, és a függöny újra összezárult. Hívei csendben, a pillanatot magukba szíva, szinte kábultan távoztak.¹

Nos, amikor elolvastam a cikket, alig bírtam visszatarítani a nevetést. Vajon kit csapnak be ezek az emberek ezzel a kilencvenéves brooklyni messiással? Aztán hirtelen belém nyilallt a felismerés: pontosan ugyanazt gondoltam én Schneerson rabbiról, mint amit az első században gondoltak sokan Jézusról. Még hogy Messiás Galileából! Persze, majd pont egy ács fia lesz az!

A megvetés, amit a rabbi és fanatikus követői iránt éreztem, eszembe juttatta, mit kellett Jézusnak szinte egész életében elszenvednie. A szomszédok azt kérdezték: „Nem Máriának hívják-e az anyját, testvéreit meg Jakabnak, Józsefnek, Simonnak és Júdásnak? Nem közöttünk élnek-e nővérei is mind? Ugyan honnan van benne mind-ez?” Mások így gúnyolódtak: „Származhat-e valami jó Názáretből?” Saját családja is igyekezett eltávolítani, mert azt gondolták, elment az esze. A vallás nagy tudósai ki akarták végezni. A Janus-arcú köznép pedig az egyik pillanatban megvádolta: „ördög van benne, és őrjöng”, a másikkal pedig erőszakkal királlyá koronázta volna.

Azt hiszem, nem kevés bátorság kellett ahhoz, hogy Isten félretegye hatalmát és dicsőségét, és beköltözzön az emberek közé, akik ugyanolyan fennhéjázóan és kétkedően viszonyultak hozzá, mint én Schneerson rabbihoz. Bátornak kellett lennie, ha leszállt erre a durva és erőszakos bolygóra, egy olyan nép közé, amelyik elutasítja a prófétáit. Létezik-e ennél nagyobb vakmerőség?

S kicsoda bátorságra lehetett szükség az első betlehemi éjszakán! Vajon hogy érezhette magát az Atya Isten, akinek bármelyik földi apához hasonlóan tehetetlenül kellett végignéznie, miként jön világra – erre a kemény, hideg világra – véres, maszatos gyermeke? Két angol karácsonyi ének is eszembe jut erről: „A gyermek kis Jézus nem sír, nem kiált” – ez mintha túl higiénikusan festené le az eseményeket. Én úgy képzelem, Jézus éppen úgy felsírt, mint bármely más újonnan világra jött gyermek, hiszen e világ majd felnőttkorában is gondoskodik róla, hogy legyen miért sírnia. A második ének, a „Betlehem kis városa” című ma is éppoly mélyen igaznak tűnik, mint kétezer évvel ezelőtt: „Benned bízunk, rád tekint ma az egész világ.”

„A vallások között egyedülálló módon a kereszténység a bátorságot is a Teremtő erényei közé sorolja” – mondta G. K. Chesterton. Nos, erre a bátorságra először Jézus földi életének első éjszakáján volt szükség, majd azt követően mindvégig, az utolsó napig.

A karácsonynak van még egy aspektusa, amelyet soha nem láttam megjelenni az üdvözlőlapon – talán azért, mert eddig nem akadt olyan művész (még William Blake sem), aki megfelelően tudta volna ábrázolni. A Jelenések könyve 12. fejezetében azonban egy pillanatra bepillantunk a függöny mögé, és megleshetjük, hogyan festett az első karácsony még az Andromédától is távolabb, vagyis az angyalok nézőpontjából szemlélve.

Az itt leírtak merőben eltérnek az evangéliumi beszámolóktól. A Jelenések könyvében nem esik szó sem pásztorokról, sem csecsemőgyilkos királyról, hanem egy sárkányt látunk, amely ádáz küzdelmet folytat a mennyben. A napba öltözött asszony, aki a fején tizenkét csillagból álló koronát visel, szülési fájdalmában kiáltozik. Ekkor hirtelen megjelenik a hatalmas vörös sárkány, farkával a csillagok egyharmad részét lesöpri az égről, s azok lezuhannak a földre. Kiegészítve kuporodik az asszony lábához, hogy a megszülető gyermeket azon nyomban felfalja. A gyermek azonban az utolsó pillanatban elragadtatik, az asszony a pusztába menekül és teljes gözzel kezdetét veszi a kozmikus háború.

A Jelenések könyve különös írás, lenyűgöző képeit csak az értheti meg, aki tisztában van műfajával. Az élet két síkon zajlik, két párhuzamos történelem alakul: a földi és a mennyi. A Jelenések könyve e kettőt egyszerre mutatja meg, bepillantást engedve a színpaloták mögé. A földön megszületett egy gyermek, egy királyhoz eljutott a híre, és üldözőbe vette. A mennyben ugyanekkor kezdetét vette a nagy invázió: a jó erők ura bátran megrohmozta a világegyetemet gonosz erőinek főhadiszállását.

Az *elveszett paradicsom* és *Paradise Regained* (A visszacapott paradicsom) című műveiben John Milton pompásan írja le, mi történhetett ezen az oldalon. Ezekben a nagyszabású költeményekben a menny és a pokol áll a közép-pontban, s a föld nem más, mint e kettő összecsapásainak küzdőtere. J. B. Phillips kortárs íróként szintén e szemszögből mutatja be az eseményeket, csak éppen nem eposzi méretekben. Tavaly karácsonykor őt hívtam segítségül, hogy kitágítsa földi perspektívámat.

Phillips művében egy idősebb angyal vezeti végig fiatal társát a pompázatos világegyetemen. Örvénylő galaxisok és tündöklő napok mellett elhaladva cikáznak át végtelennek tetsző úrbéli utakon, míg végül egy ötszáz milliárd csillagból álló galaxisba érkeznek.

Amikor közelebb kerültek az általunk napnak nevezett csillaghoz és a körülötte forgó bolygókhoz, az idősebb angyal egy tengelye körül meglehetősen lassan forgó, jelentéktelen külsejű gömbre mutatott. A kis angyal olyan fakónak látta, mint egy használt teniszlabda; gondolatai még mindig az előbb látott hatalmas pompa körül forogtak.

– Azt ott jól jegyezd meg! – figyelmeztette az idősebb angyal a fiatalabbat, miközben a bolygóra mutatott.

Születése: a föld megtátogatása

– Én kicsinek és piszkosnak látom – felelte a fiatal angyal. – Mitől olyan érdekes?

Phillips fantasy-regényét olvasva eszembe jutott, milyen képeket küldött az úrból az Apolló űrhajó legénysége. Azt mesélték, a föld „teljesen gömbölyű, gyönyörű és kicsi”, zöldes-kékes-barnás golyóbis az űrben. Jim Lowell később így emlékezett a látványra: „Ez is csak egy bolygó a sok

¹ Schneerson rabbi 1994 júniusában hunyt el. Az említett ortodox közösség tagjai azóta is várják testben való feltámadását.

közül, négyszer akkora, mint a Hold. De az Apollo 8 legénysége számára ez jelentette a reményt, az életet, mindent, amit ismertünk és szerettünk. Az egész úrben ez volt a leggyönyörűbb látvány.” Nos, ilyennek látta a földet egy ember.

A kis angyalt azonban nem nyugozta le ennyire a látvány. Hitetlenkedve hallgatta az idősebb angyal szavait, amikor az arról beszélt, hogy ez az aprócska, jelentéktelen és nem túl tiszta bolygó nem más, mint a híres Meglátogatott Bolygó.

– Azt akarod mondani, hogy a mi nagy és dicső Hercegünk... személyesen leereszkedett erre az ötödrangú kis labdára? Nem értem, miért tette... A kis angyal arca megvetést tükrözött:

– Azt akarod mondani, hogy annyira lealacsonyodott, hogy ugyanolyan csúszómászóvá vált, mint ennek a forgó kis gömbnek a teremtményei?

– Bizony. És nem hiszem, hogy örülne neki, hogy csúszómászóknak nevezed őket, ráadásul ilyen hangnemben. Ugyanis, bármilyen furcsa, szereti őket. Azért ment el közéjük, hogy felemelje őket, és olyanná válhassanak, mint ő maga.

A fiatal angyalnak leesett az álla. Ez a gondolat egyszerűen felfoghatatlan volt számára.

A gondolat számomra is szinte felfoghatatlan, de elfogadom, hogy a karácsony lényegének megértéséhez elen-

gedhetetlen – sőt, hitem egyik fő ismérve. Keresztény hitem szerint ugyanis két egymással párhuzamos világ létezik. Az egyik hegyekből, tavakból, istállókból, politikusokból és éjszaka nyájukat őrző pásztorokból áll. A másik pedig angyalokból és sötét erőkből, valamint egy mennynek és egy pokolnak nevezett helyből. Volt egy éjszaka, amikor a sötétben, a betlehemi dombok barázdái között e két világ drámai módon keresztezte egymást. Isten, aki számára nem létezik sem „azelőtt”, sem „azután”, belépett a térbe és az időbe. Isten, aki számára nem létezik korlát, egy csecsemő testébe, a halandó lét veszélyes korlátai közé zárta magát.

„Ő a láthatatlan Isten képe, az elsőszülött minden teremtmény közül” – írta később az egyik apostol. „Ő előbb volt mindennél, és minden őbenne áll fenn.” Ám az első karácsonyon ebből még semmit sem látott az a kevéske szemtanú. Ők csak annyit láttak, hogy egy újszülött próbálgatja újonnan kifejlődött tüdejét.

Lehetséges-e, hogy mindez valóban megtörtént, és a Teremtő leereszkedett egyik kis bolygójára, és ott megszületett? Ha igen, akkor ez az esemény semmihez nem fogható. Akkor soha többé nem kell kételkednünk afelől, hogy érdekli-e a világegyetemet, mi történik ezen a koszos kis teniszlabda-bolygón. Csoda-e, hogy az angyalkórus önkéntelenül dalra fakadt, s felébresztette a pásztorok maroknyi csoportját, na meg az egész univerzumot?